

Sam van Deventer, Helene Kröller-Müller en Anton G. Kröller in een park, circa 1925-1930, © Kröller-Müller Museum, Otterlo.

[B] **OP ZOEK NAAR EEN HOGER DOEL.
HELENE KRÖLLER-MÜLLER EN HAAR
BETEKENIS VOOR DE KUNSTWERELD**

Het is vast de ultieme biografendroom: je krijgt een telefoontje over een kist met 3.400 vertrouwelijke brieven tussen museumoprichtster Helene Kröller-Müller (1869–1939) en haar veel jongere geestverwant Sam van Deventer. En jij bent de eerste die er een blik op mag werpen, met daarbij de opdracht een biografie te schrijven over het bijzondere levenswerk van deze vrouw. Het overkwam Eva Rovers, die vervolgens vier jaar werkte aan het boek over Helene Kröller-Müller, *De eeuwigheid verzameld*. Daarin volgen we nauwgezet de levensgeschiedenis van de uit Duitsland afkomstige Helene Müller, die door haar huwelijk met de Rotterdamse industrieel Anton Kröller in Nederland belandde en een belangrijke kunstverzamelaar werd. De kroon op haar werk is het in haar opdracht gebouwde Museum Kröller-Müller in het park de Hoge Veluwe, dat openging in juli 1938.

De eeuwigheid verzameld zal door zijn omvang niet lichtvaardig worden opgepakt, maar is in ieder geval de moeite waard. Het is goed geschreven en geeft inzicht in de introductie van de moderne kunst in Nederlandse verzamelingen en musea aan het begin van de twintigste eeuw. Verwend als we zijn

met de aandacht voor eigentijdse kunst in onze musea realiseren we ons niet de toenmalige schroomvalligheid bij de toelating ervan in museale collecties. Men vond het riskant en had geen voortrekkersrol in het tonen van de avant-garde zoals later bijvoorbeeld het Stedelijk Museum in Amsterdam die op zich zou nemen. Daarom was het zo'n belevenis dat Helene Kröller-Müller haar collectie voor het publiek openstelde. Eerst met presentaties van de kunstwerken in het hoofdkantoor van de firma in Den Haag en veel later met de bouw van een eigen museum.

Door de actuele bezuinigingsdrift op kunst en cultuur neemt de behoefte aan particulier mecenaat toe. Ook in dat licht is het boek over deze kunstmecenas interessant: wat waren haar overwegingen, hoe maakte ze keuzes en hoe kwam ze aan haar geld? Hoewel de Kröller-Müllers zeker niet de enige kunstverzamelaars waren, maken de persoonlijke toewijding van Helene en het enorme vermogen dat zij samen investeerden hun verzameling in samenstelling en omvang bijzonder.

Helene had geluk met de keuze – door haar ouders – voor haar man Anton. Hoewel de reden voor hun verlovingsvoornamelijk zakelijk was, stelde hun relatie veel meer voor dan een verstandshuwelijk. Anton ervoer de intelligentie van zijn vrouw niet als een bedreiging en begreep haar behoefte meer

Den Haag, Lange Voorhout, 1933, een van de tentoonstellingszalen met de grote Renoir en meubelen van Berlage uit 1898, © Kröller-Müller Museum, Otterlo.

omhanden te hebben. Ze reisden vaak samen naar tentoonstellingen en veilingen, waar hij ook zelfstandig en soms als verrassing voor haar werken aankocht. Helene maakte gebruik van haar eigen familievermogen, dat haar bezit bleef doordat ze buiten gemeenschap van goederen trouwden, wat ongebruikelijk was in die tijd. Anton stortte daarnaast de bruidsschat van haar ouders op haar rekening en keerde daar jaarlijks rente op uit. En in 1900 kreeg zij een commanditair aandeel in de firma, waarvan de jaarlijks uitgekeerde dividenden op haar rekening werden bijgeschreven. Daarmee had zijzelf dus een fors budget beschikbaar, dat ze in overleg besteedde. Overigens niet alleen in overleg met haar man, maar ook en vooral met haar adviseur H.P. Bremmer.

Helene had, naast haar zorg voor vier kinderen en de taken van koopmansvrouw, behoefte aan een hoger doel in haar leven. Ze kwam in haar jeugd met haar ouders in aanvaring over hun strenge geloofsopvatting en ging daarna op zoek naar een vrijere, meer spirituele overtuiging. Dat deze zoektocht in de beeldende kunst gestalte kreeg, neemt een aanvang door de kennismaking met kunstpedagoog H.P. Bremmer. Zijn cursussen kunstbeschouwing, in Den Haag zeer in trek bij welgestelden op zoek naar “persoonlijke ontplooiing”, kwam Helene via haar dochter op het spoor. Bremmer had een geheel eigen kunsttheorie, die

niet uitging van de voorstelling van een kunstwerk, maar van de emotie die het werk overbrengt op de beschouwer. Kunstenaars als de gebroeders Maris, Breitner, Verster, Toorop en vooral Van Gogh waren voor hem de ultieme overbrengers van een mystieke beleving. Kunst als spiegel van de ziel. Hij stimuleerde zijn cursisten hiervoor ontvankelijk te zijn en zich ook letterlijk met kunst te omringen. Onder zijn hoede ontstonden talrijke collecties en ook bij Helene vielen zijn lessen en aanmoediging tot verzamelen in goede aarde. Praktisch en voortvarend als zij was, stelde ze Bremmer in 1907 een dag in de week aan om een collectie voor haar samen te stellen. Die combinatie van uit handen geven en tegelijkertijd zelf intensief betrokken zijn typeert Helenes opdrachtgeverschap. Dat zie je ook terug in de intense, soms botsende relatie met de architecten die haar woonhuizen en het museum ontwierpen, zoals H.P. Berlage, Mies van der Rohe en Henry van de Velde. Waarin ze geloofde, bejegende ze gul en loyaal, kritisch. Kortaangebonden was ze als het haar niet (meer) overtuigde.

Maar wie was nu die Sam van Deventer, met wie ze jarenlang brieven schreef? Sam is de leeftijdgenoot en sportvriend van haar kinderen, met wie ze kennismakert op het hockeyveld. Hij wordt de vertrouweling van het echtpaar Kröller-Müller; voor Anton een geschikte medefirmant in het bedrijf en

voor Helene een leergierige zielsverwant, die haar en haar wereld adoreert. Voor zijn werk in het internationaal opererende bedrijf verhuist hij vaak en daarom schrijft zij hem over alles wat haar bezighoudt, van haar zoektocht naar de waarde van kunst tot de aanvaringen met haar kinderen. Deze bijzondere verbintenis veroorzaakte bij de kinderen en ook buiten het gezin de nodige commotie, die echter steeds met ergernis door het echtpaar in de kiem werd gesmoord. Vanwege het leeftijdsverschil, de omstandigheden en het normbesef van Helene bleef hun levenslange band platonisch, maar wel bijzonder hecht. Zelfs zodanig dat Sam van Deventer na Helenes overlijden in 1939 het directoraat van het museum overnam. Hoe hij het Kröller-Müller-bezit door de Tweede Wereldoorlog loodst, is een verhaal apart, dat buiten de levensgeschiedenis van Helene valt en daarom in de epiloog aan bod komt.

Eva Rovers, de schrijfster van *De eeuwigheid verzameld*, hoopt met de biografie ook een aanzet te geven voor vervolgonderzoek. Want, schrijft zij, het verhaal toont het grote belang van verzamelaars voor de kunstwereld. Dat zijn de “smaakbepalers” die invloed hebben op de economische waarde van kunstwerken en op de loopbaan van kunstenaars. Meer onderzoek is zeker aanbevelenswaardig, maar de levensgeschiedenis van Helene bevat ook de ingrediënten voor een succesvol filmscenario: een boeiende, enigszins gekwelde persoonlijkheid met een groot levensdoel, een complexe (liefdes)verhouding met diverse mannen in haar leven, prachtige locaties en de wereld van high society en kunst als decor, en dat tegen de achtergrond van economisch opbloeiend Nederland en twee wereldoorlogen. Er zou een mecenas te vinden moeten zijn die hier een prachtige film van laat maken.

INGEBORG WALINGA

EVA ROVERS, *De eeuwigheid verzameld. Helene Kröller-Müller (1869-1939)*, Prometheus / Bert Bakker, Amsterdam, 2010, 489 p.
